

ОБРАЗ ТІЛА В УЯВЛЕННЯХ ЖІНОК РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУП

Ляховець Лариса Олексіївна

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної, вікової та соціальної психології Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна

Вивчення проблеми людського тіла, як одного із засобів соціальної комунікації і знаряддя соціального впливу, було запитаним на всіх культурно-історичних етапах розвитку людства. Поряд з цим, особливого значення дана проблема набуває саме сьогодні (зокрема, через виникнення небезпеки порушень харчової поведінки, деформації образу тіла тощо).

Сучасна психологічна наука розглядає образ тіла як складну комплексну єдність сприйняття, установок, оцінок, уявлень, пов'язаних з тілесною зовнішністю і функціями тіла (Бескова Т., Буренкова О., Ємельянова Т., Заржицька О., Соколова О., Тхостов О. та ін.).

Феномен людської тілесності в гуманітарних науках наразі розглядається кількома підходами: філософським і соціокультурним (Биховська І., Жаров Л., Маслов Р.), соціологічним (Скугаревський О., Фролова Ю.), соціально-психологічним (Аріна Г., Бескова Т., Журавльов І., Тищенко П., Тхостов А.), медичним (Малкіна-Пих І.). Розмаїття підходів і концепцій свідчить як про багатоманітність теоретико-методологічних положень щодо вивчення тілесності людини, так і про багатоаспектність зазначеного явища.

Найперспективнішим у дослідженні зазначеної проблеми вважається соціально-психологічний підхід (Бескова Т., Бовіна І., Буренкова О., Заржицька О., Ємельянова Т., Ніколаєва В., Рождественський О. та ін.), який акцентує увагу на:

1) понятті тілесності як особистісної якості, становлення якої обумовлено соціальним і культурним розвитком особистості у процесі встановлення соціальних контактів та спільної діяльності;

2) залежності формування тілесності людини від соціальної взаємодії і впливу різних інститутів соціалізації (зокрема, найближчого оточення і ЗМІ як носіїв соціокультурних норм, цінностей, ідеалів) [1; 3].

Однак, незважаючи на результативність проведених досліджень, проблеми становлення, особливостей, динаміки уявлень жінок різного віку про образ тіла, залишаються недостатньо розкритими.

Метою дослідження виступає аналіз соціальних уявлень про образ тіла у представниць підліткової, юнацької та молодіжної вікових груп.

Вибірку дослідження склали 107 респондентів: 37 підлітків, 35 юнок і 35 представниць молодіжної групи. Віковий діапазон респондентів: 15-27 років.

Вивчення образу тіла здійснювалося методом вільних асоціацій, який дозволяє дослідити імпліцитні уявлення, що функціонують у респондентів на рівні неусвідомлюваних настанов. Досліджуваним різних вікових груп було поставлено 4 питання [2; 3]:

1. Кожна людина, для оцінки певного явища може сформулювати свою точку зору. Напишіть 3-5 асоціацій до категорії “тіло людини”, орієнтуючись **на власні погляди** та уявлення.

Наступні 3 питання містили “інструкції-підстановки” й уточнювали вплив провідних інститутів соціалізації на зміст і структуру соціальних уявлень жінок

Напишіть 3-5 асоціацій до категорії “тіло людини” з погляду більшості: 2) Ваших **однолітків**; 3) Ваших батьків; 4) з позиції сучасних **ЗМІ**.

Результати дослідження були оброблені методами контент-аналізу, категоріального та прототипового аналізу П. Вержеса (виділялися узагальнені понятійні категорії та синтезуючі асоціації, які увійшли до структури соціальних уявлень: ядра, зони змін, периферії [1]).

Проаналізуємо склад ядра соціальних уявлень про образ тіла людини у жінок різних вікових груп.

Відповіді жінок на перше питання, щодо уявлень про тіло з **їх власного погляду**, дозволили виділити такі характеристики ядра.

У підлітків зона ядра утворена елементами, що розкривають узгоджені естетичні характеристики тіла (“доглянуте”, “красиве”, “чисте”, “фігура”); у юнок – трьома розрізненими елементами (“руки”, “форма”, “фігура”); у молодих жінок – естетично-функціональними елементами (“красиве”, “форма”, “здорове”, “фігура”). У кожної вікової групи в зону ядра потрапляє одна спільна характеристика – “фігура”, що свідчить про імпліцитно існуючу, значущу, історично сформовану в свідомості людини тілесну категорію, яка не піддається змінам у ході дорослішання особистості.

Ядро соціальних уявлень підлітків про тіло, з *позиції їх однолітків*, склали як естетично-функціональні елементи (“красиве”, “спортивне”, “зовнішність”, “фігура”), так і соціально обумовлені (“залежить від думки оточуючих” або, навпаки, “нікого не стосується”); у юнок – естетичні елементи (“красиве”, “пропорційне”, “фігура”); у молоді – соціально орієнтовані елементи (“сексуальне”, “красиве”, “модне”). У всіх вікових групах до ядра уявлень потрапила асоціація “красиве”, отже, можна припустити, що краса виступає основою для оцінки тіла іншої людини респондентами будь-якого віку.

Ядро уявлень про тіло з *позиції батьків*, у підлітків складається з таких елементів: “зовнішність не головне” і водночас – “ідеальне”, “прекрасне” (помітна підліткова проекція, виражена в амбівалентності сприйняття тіла людини); у юнок спостерігається раціоналізація сприйняття тіла через наголос на його функціональних характеристиках (“показники життєдіяльності”, “здорове”); у молоді тілу надається просоціальне значення, щоб бути запитаним і привабливим для оточуючих, твоє тіло має бути “здоровим”, “красивим” і “сильним”. Отже, якщо “батьки” підлітків акцентують увагу на ідеалізованому образі тіла їх дітей (хоча й фізично недосконалого), то “батьки” юнок і молоді – на функціональних можливостях реального тіла.

Ядро уявлень про тіло з *позиції опису в сучасних ЗМІ*, у підлітків складають такі асоціації: “спортивне”, “красиве”, “фігура”, “доглянуте”, “модне”, “струнке”; у юнок – “модне”, “худе”; у молоді – “красиве”, “худе”. Спільним в образі тіла є його краса, модність і худорлявість – це, якщо можна

так висловитися, “сучасний тілесний канон”. Більшість асоціацій пов’язана з перетворенням тіла людини на ідеалізований і недосяжний еталон. Поряд з тим у ставленні до тіла в ЗМІ підкреслюються, на перший погляд, реальні та доступні пересічним людям вимоги: турбота про власну зовнішність, красу, здоров’я, спортивність, модність та доглянутість. До речі, лише у відповідях підлітків є застереження про те, що у вдосконаленні свого тіла слід знати міру.

Отже, розкриваючи поняття “образ тіла”:

– з власного погляду, найважливішим спільним елементом респонденти всіх вікових груп назвали “фігуру”, підкреслюючи функціональні можливості тіла людини. Помітно відрізняються характеристики тіла, обумовлені віковою приналежністю: підлітки цінують пропорційність, стрункість, гнучкість, гарну шкіру; юнки – сексуальність і чистоту; молодь – пропорційність і доглянутість;

– з позиції однолітків, найважливішою спільною характеристикою тіла у респондентів всіх вікових груп виступає “краса”; але підлітки більше уваги приділяють ідеальності, стрункості, привабливості тіла; юнки – здоров’ю і худорлявості; молодь – спортивності й стильному одягу;

– оцінюючи тіло людини з позиції батьків, опитані втрачають певну однаковість уявлень, так підлітки, надають перевагу його красі; юнки – здоров’ю, молодь – красі, здоров’ю і силі;

– оцінюючи тіло людини з позиції ЗМІ, респонденти висувають лише три спільні його характеристики: модне, красиве і худе.

Література:

1. Емельянова Т.П. Конструирование социальных представлений в условиях трансформации российского общества / Т.П. Емельянова. – М.: Изд-во “Институт психологии РАН”, 2006. – 400 с.
2. Заржицкая О.А. Социально-психологический анализ телесности: возможности и перспективы / О.А. Заржицкая // Психология телесности: теоретические и практические исследования : [сб. стат. II науч.-практ. конферен. / под общ. ред. Е.В. Буренковой]. – Пенза: Изд-во ПГПУ им. В.Г. Белинского, 2009. – С. 9-17.

3. Соколова Е.Т. Исследование “образа тела” в зарубежной психологии / Е.Т. Соколова, А.Н. Дорожевец // Вестник Моск. ун-та. – 1985. – Сер. 14. Психология. – №4. – С. 39-49.